

Jubilej

Franc Rozman – sedemdesetletnik

Danes se ne spominjam več natančno, kdaj sem se prvič srečal s Francem Rozmanom (prijateljsko: Frančkom), gotovo pa je, da sva se v jeseni nemirnega leta 1968 na Dunaju, kjer sva nekaj časa oba (jaz bolj kratko in Franček dlje) bivala kot štipendista, že prijateljsko družila in srečevala v kavarnah in gostilnah. Franček me je na Dunaju seznanil s krogom (tedaj prav tako še mladih) koroških in dunajskih Slovencev, kar je vsaj nekatere med nami povežalo v trajno, do danes trajajoče prijateljstvo, sam pa je name podobno kot z brezštevilnimi, zvečine zabavnimi zgodbami in zgodbicami, ki jih je znal pripovedovati ob vsaki uri dneva, napravil vtis s svojo načitanostjo. Včasih sem imel občutek, da mu ne le, kar zadeva javno in družabno življenje, temveč tudi knjižni trg, nič ne uide, in bere vse po vrsti: od tistega, kar odkrije na študijskih potepanjih po Nemčiji in Avstriji, prek tistega, kar izide doma in celo tistega, kar pišejo in pišemo njegovi kolegi (to pač med slovenskimi zgodovinarji ni tako samo po sebi umevno). Pri tem je bil in ostal pozoren in natančen bralec, ki si je, kar je prebral, presenetljivo dobro zapomnil, hkrati pa je imel (in še ima) ostro oko za lapsuse in napake. Slab mesec po izidu prve izdaje moje knjige *Od Pohlinove slovnice do samostojne države* mi je izročil dve strani dolg seznam faktografskih netoč-

nosti in tipkopijskih napak, ki mu – hočeš, nočeš – nisem mogel ugovarjati. Preostalo mi je le, da sem vzel v roke rdeč svinčnik in za nov natis popravil, kar je bilo narobe.

Neizogibni sestavni del jubilejnega zapisa so stvarni (biografski in bibliografski) podatki. Franc Rozman se je rodil v znamenju dvojčkov, 30. maja 1941 na Bledu, kjer je stanoval še več kot desetletje po zaposlitvi in potem, ko je odslužil vojsko. Po končani osnovni šoli na Bledu je obiskoval gimnazijo na Jesenicah, leta 1960 pa se je vpisal na Filozofsko fakulteto Univerze v Ljubljani, kjer je po petih letih študija (1965) diplomiral iz zgodovine in sociologije. Še istega leta se je zaposlil na Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja, kjer je bil sprva asistent, od leta 1978 znanstveni sodelavec, v letih 1983–1989 višji znanstveni sodelavec in po letu 1989 znanstveni svetnik. Njegovo delo na Inštitutu se je začelo z neprijaznim incidentom, ki ga je povzročil s svojo nepreračunljivo, včasih tudi malo naivno neposrednostjo. Z ironičnimi komentarji na račun jugoslovanske politike in predsednika Tita v času arabsko-izraelske vojne leta 1967 je namreč do takšne mere vznemiril starejšega, politično budnega kolega, da je ta poklical na pomoč inštitutski partijski aktiv. K sreči se je vse skupaj končalo le z opominom, Franc Rozman pa je na Inštitutu ostal sko-

raj tri desetletja – vse do leta 1994, ko je odšel na novo delovno mesto na Pedagoško fakulteto Univerze v Mariboru.

Rojeni v znamenju dvojčkov so po prepričanju poznavalcev astroloških znamenj zvečine družabni in sogovorniki zasipajo z najrazličnejšimi informacijami, da jim ti komaj sledijo, hkrati pa počnejo veliko stvari hkrati in so neke vrste »živeči multi-praktiki«. Če za jubilaranta lahko do določene meje drži prvo, vsaj za večino njegovega raziskovanja – ne drži drugo. Rozmanovo strokovno-znanstveno delo je bilo pač vse od začetka zelo sistematično. Ob prihodu na Inštitut se je posvetil raziskovanju delavskega in socialističnega gibanja in je leta 1972 s temo o Socialističnem gibanju na slovenskem Štajerskem do kongresa avstrijske socialne demokracije v Hainfeldu najprej magistriral, nato pa z razširitvijo tematike na dobo do leta 1914 pet let pozneje (1977) še doktoriral; disertacijo je pod naslovom Socialistično delavsko gibanje na slovenskem Štajerskem do prve svetovne vojne leta 1979 objavil v knjižni obliki in za knjigo dobil kar dve (tedaj prestižni) nagradi: Kajuhovo nagrado in nagrado Sklada Borisa Kidriča. Gradivo za magisterij in disertacijo je zbiral v Ljubljani, Mariboru, Gradcu in na Dunaju, leta 1977 pa je s štipendijo Inštituta za evropsko zgodovino v Mainzu osem mesecev študij-sko bival tudi v tem nemškem mestu.

Rozman je že v času priprav na magisterij in disertacijo objavil več razprav in člankov iz zgodovine južnoštajerskega, slovenskega in avstrijskega delavskega gibanja, nekaj objav pa je posvetil tudi drugim vprašanjem, npr. socialni strukturi naročnikov Novic v predmarčni dobi (1970). Medtem ko je v magisteriju in doktoratu obravnaval predvsem problematiko organizacijskega razvoja, nacionalnih konceptov in vsakdanjega političnega boja južnoštajerskih delavskih in socialnodemokratskih društev, se je v razpravah, ki jih je priobčil v znanstvenih revijah, obširneje posvetil tudi teoretskim in idejnim razhajanjem med slovenskimi delavskimi voditelji in ideologi. Med slednjimi so že v sedemdesetih letih pritegnili njegovo pozornost »zapiskarji«, hkrati pa je pisal še o odnosu socialne demokracije do kmečkega vprašanja ter o jugoslovanskih in avstroslovističnih predstavah voditeljev Jugoslovanske socialno demokratske stranke. Leta 1971 je izšel pri Cankarjevi založbi njegov prevod Socialne zgodovine evropskega delavskega gibanja Wolfganga Abendrotha – prvi povojni moderni in nedogmatski oris zgodovine evropskega socializma in delavske politike v slovenskem jeziku.

Po objavi disertacije je v osemdesetih letih nadaljeval z raziskovanjem delavskega gibanja na Slovenskem. Dvakrat je poskušal sicer temo razširiti oziroma zamenjati. Prvič, ko se je namenil posvetiti socialistom v jugoslovanski kraljevini in drugič, ko je predlagal raziskavo o političnem gibanju Nemcev

na Slovenskem v 19. stoletju, vendar za te zamisli v ideološko in politično še zapetem ozračju osemdesetih let ni dobil ustrezne strokovne in finančno-politične podpore. Leta 1981 je z nemško štipendijo ponovno odšel na trimesečni študij v Inštitut za evropsko zgodovino v Mainzu, v okviru raznih štipendijskih možnosti in izmenjav, med drugim izmenjave med Inštitutom za zgodovino delavskega gibanja in Avstrijskim inštitutom za vzhodno in jugovzhodno Evropo, ki jo je sam spodbudil, pa je še naprej raziskoval tudi na Dunaju. Istočasno se je aktivno vključil v vse bolj živahno prijateljsko in strokovno sodelovanje, ki se je od konca sedemdesetih let razvilo med slovenskimi in avstrijskimi zgodovinarji mlajše in srednje generacije. Prepričan, da se mora slovensko zgodovinopisje pri raziskovanju slovenske zgodovine tesneje povezati z avstrijskimi in srednjeevropskimi kolegi, je vse od srede osemdesetih let zavzeto sodeloval pri organizaciji kulturno-zgodovinskih simpozijev Modinci – Mengersdorf in skrbel za vsakoletno udeležbo slovenskih referentov, po slovenski osamosvojitvi pa je skupaj z ožjo skupino sodelavcev organiziral simpozija Modinci tudi v Sloveniji: v Rogaški slatini (1992) in na Ptuj (1998). Odločitev vodstva mariborske univerze, da Univerza v Mariboru slovenskega sodelovanja pri organiziranju simpozijev Modinci ne bo več podpirala, je bila zanj veliko razočaranje, njegovo večletno prizadevanje, da bi pri mariborskih univerzitetnih veljakah znova spodbudil zanimanje za čezmejno avstrijsko-madžarsko-hrvaško-slovensko sodelovanje zgodovinarjev, pa so bila na žalost brezuspešna. Rozman je bil od leta 1987 tudi vodja slovenskega dela (sprva jugoslovansko-avstrijske in po propadu Jugoslavije) slovensko-avstrijske komisije zgodovinarjev in je leta 1993 organiziral njeno (zaradi avstrijskega nezanimanja zadnje) srečanje na Bledu. Na mednarodnih konferencah zgodovinarjev delavskega gibanja v Linzu pa je bil nekaj časa (zlasti v sedemdesetih in osemdesetih letih) sploh reden gost in od leta 1988 član njihovega (strokovnega) sveta.

Vse do propada jugoslovanske države se je z referati udeleževal tudi znanstvenih sestankov v raznih delih Jugoslavije in si pridobil znanje in prijatelje med jugoslovanskimi kolegi. Hkrati je na posvetih doma opozarjal na moderne težnje v raziskovanju socialističnega in delavskega gibanja v zahodni Evropi, kjer so vse bolj intenzivno raziskovali ne le politično zgodovino, temveč tudi delavsko kulturo, način življenja, socialne in gospodarske razmere ter idejna razhajanja med socialističnimi/delavskimi skupinami in voditelji. V tej zvezi je ob člankih, ki so obravnavali tradicionalne narodno-politične teme iz zgodovine slovenske in jugoslovanske socialne demokracije, objavil razprave o počasnem sprejemanju marksizma med slovenskim delavstvom v 19. stoletju, o slovenskem anarhistu

Albinu Potisku, o nazorih Albina Prepeluha in o praznovanju 1. maja – to temo je skupaj z Mirkom Stiplovškom in Janezom Kosom leta 1986 med drugim obdelal v posebni publikaciji. Z Mirkom Stiplovškom je v prvi polovici osemdesetih let (1983) pripravil še kratek monografski oris rudarskih stavk na Slovenskem, pisal pa je tudi o nekaterih drugih vprašanjih (kot procesu proti Preporodovcem in Bleiweisovemu gledanju na delavsko vprašanje).

Svoji temeljni raziskovalni tematiki – zgodovini delavskega in socialističnega gibanja je ostal zvest tudi v zadnjih dveh desetletjih, toda hkrati so ga, kot kaže njegova bibliografija, vse bolj privlačile tudi druge zgodovinske teme. Njegova strokovno najpomembnejša publikacija v devetdesetih letih je bila nedvomno kritična izdaja korespondence Albina Prepeluha, ki je leta 1991 izšla v zbirki Arhivskega društva Slovenije. V drugi polovici devetdesetih let je uredniško in avtorsko sodeloval še pri zasnovi in pripravi knjige z razglednicami Bleda (skupaj z Božom Benedikom in Leopoldom Kolmanom), dve leti pozneje pa je z Vasilijem Melikom in Božom Repetom pripravil knjižni prikaz praznovanj in spominskih dni na Slovenskem od sredine 19. stoletja dalje. V sodelovanju s Stanetom Grando se je leta 1999 preizkusil še v pisanju gimnazijskih učbenikov, več kot 60 gesel (če sem pravilno preštel) pa je prispeval v razne zvezke Enciklopedije Slovenije, ki jo je kot področni urednik za zgodovino od leta 1985 sourejal. V spisku njegovih znanstvenih objav iz devetdesetih let pa najdemo še razprave o odnosu slovenskega delavskega tiska do francoske revolucije, o Etbinu Kristanu, Francu Sernecu, Josipu Jaklinu, Dragotinu, Antonu Füsturu, Dragotinu Guštinčiču, Božidarju Borku, o prispevku Josipa Žontarja k zgodovini Jugovzhodne Evrope in o mariborskih Nemcih. Leta 1993 je še enkrat – tokrat za šest mesecev – odpotoval v Nemčijo, kjer je kot štipendist evropske ustanove Tempus študijsko bival v Bochumu.

V zadnjem desetletju, od svoje šestdesetletnice, je kljub občasnim, zanj značilnim, jezljivo malodušnim napovedim, da ne bo več pisal, ker se mu »nič več ne ljubi in tako ali tako nihče nič ne bere«, polje svojega strokovnega zanimanja še razširil: v dveh razpravah je opozoril na pomen Turnerjevih štipendij in predstavil Turnerjeve štipendiste, v več člankih je pisal o visokih avstrijskih častnikih in admiralih s slovenskega ozemlja (v Kroniki leta 2002 o podmaršalu Karlu von Tegethoffu), v posebni številki *Kronike*, posvečeni Olgi Janši Zorn, je osvetlil sodelovanje ljubljanskega stavca Miroslava Hubmajerja v protiturski vstaji okoli vasi Kresna v Pirinski Makedoniji in opozoril na doslej neznane podatke iz njegovega življenja, v Antonu Korošču posvečeni številki *Časopisa za zgodovino in narodopisje* (2006) pa je orisal Koroščevo urejevanje Sloven-

skega gospodarja. Njegovi najpomembnejši strokovni objavi v zadnjem desetletju sta knjižni izdaji spominov avstrijskega diplomata kranjskega rodu Josefa Schwegla (knjigi, ki jo je leta 2007 izdala Ustanova za evropsko prihodnost, so dodana tudi nekatera Schweglova pisma), za katero je prevedel Schweglovo besedilo, ga uredil in pospremil s spremno besedo. Hkrati je v več razpravah, objavljenih doma in na tujem pisal o odnosu avstrijske in jugoslovanske (slovenske) socialne demokracije do nacionalnega vprašanja in kmetstva ter o spomenici Henrika Tume za stockholmsko konferenco leta 1917, med njegovimi novjšimi članki pa najdemo celo (v nemščini in slovenščini objavljeno) razpravo o slovensko-bolgarskih odnosih od slovenske osamosvojitve dalje. Skratka: Rozman je postal v svoji zreli strokovni in življenjski dobi tudi nekaj »multipraktika«, kar naj bi bilo pač v skladu z nebesnim znamenjem, v katerem je rojen.

Ceprav za najrazličnejše funkcije in zadolžitve v društvih in ustanovah (vsaj glasneje) ni kazal večjega navdušenja, si jih je z leti nabral lepo število in vse je opravljal zelo resno. Sodelavcem *Prispevkov za zgodovino delavskega gibanja*, ki so se prav v času njegovega urejevanja (leta 1987) preimenovali v *Prispevke za novejšo zgodovino*, je ostal v spominu kot vesten, odgovoren urednik, ki je natančno prebral vsak rokopis. Konec osemdesetih let je bil tudi član uredništva *Jugoslovenskega zgodovinskega časopisa*, od srede devetdesetih uredniškega odbora *Zgodovinskega časopisa* in od leta 1998 *Časopisa za zgodovino in narodopisje* ter (znova) *Prispevkov za novejšo zgodovino*. Kot urednik je prav tako sodeloval pri pripravi nekaterih drugih publikacij in knjig, med drugim *Leksikona Cankarjeve založbe* in *Svetovne zgodovine* istega založnika. Že v letih 1986–1988 je bil predsednik *Zgodovinskega društva za Ljubljano*, v letih 1994–1996 pa predsednik *Zveze zgodovinskih društev za Slovenijo* (kjer je po letu 2000 še dve leti obdržal podpredsedniško mesto).

Leta 1986 so Rozmana na Pedagoški fakulteti Mariboru povabili, naj prevzame mesto predavatelja zgodovine Slovencev in zgodovine južnoslovanskih narodov od srede 18. stoletja do konca prve svetovne vojne. Sam si je sicer želel predavati zgodovino socialnih in egalitarnih idej in socialističnih kot anarhističnih gibanj na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani, kjer je bil od leta 1988 predavatelj istega predmeta kot v Mariboru, toda na Oddelku za zgodovino v Ljubljani za reorganizacijo predmetnika po specialnih temah ni bilo posluha. Rozman, ki je leta 1989 postal redni profesor, se je tako pet let pozneje (1994) polno zaposlil na Pedagoški fakulteti mariborske univerze, kjer so ga doletele nove funkcije. Kar štiri leta (1995–1999) je bil dekan Pedagoške fakultete, v letih 1998–2000 je bil član Sveta za splošno izobraževanje in njegove komisije za učbenike, v letih 1998–2002 član Sveta

za visoko šolstvo in predsednik njegove komisije za humanistične in družboslovne znanosti, zadnja leta pa je bil tudi član znanstvenega sveta Agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

Rozman še naprej predava na Univerzi v Mariboru, hkrati pa se še naprej prevaža po Sloveniji, od začetka osemdesetih let ne le iz Ljubljane na Bled, temveč tudi iz Ljubljane v Maribor. Pri tem ostaja strasten kupec in bralec knjig, ki ob prebiranju do-

mače in tuje strokovne literature ves čas bere tudi leposlovje, kar je med zgodovinarji precejšna redkost. Ob koncu tega zapisa mu tako lahko le še enkrat zaželimo vse najboljše in še čim več druženja s prijatelji, s katerimi ga že leta trdno povezujeta prepričanje o neprecenljivem pomenu poznavanja zgodovine in ljubezen do Gutenbergove galaksije.

Peter Vodopivec